

УДК 338.2:631.151

Кравченко О.І., к.с.-г.н.,*Інститут свинарства і АПВ НААН* ©**Козловська М.В.**, нач. відділу сертифікації ТОВ «Екомарка»**Гетья А.А.**, к.с.-г.н., Директор департаменту тваринництва Міністерства
аграрної політики та продовольства України**Пахолюк В.С.**, к.с.-г. н., начальник відділу переробки продукції тваринництва
та дитячого харчування Міністерства аграрної політики та продовольства
України

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ПРИ ЗАПРОВАДЖЕННІ В УКРАЇНІ ПРОЦЕСУ ЕКОЛОГІЧНОГО МАРКУВАННЯ ПРОДУКЦІЇ

У статті визначено деякі методологічні питання запровадження екологічного маркування продукції в Україні, зокрема в аграрно-харчових аспектах, запропоновано напрями консолідації зусиль у запровадженні європейських підходів щодо підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки України відповідно до вимог СОТ.

Постановка проблеми. Відповідно до Угоди «Про партнерство і співробітництво з ЄС», Україна взяла на себе зобов'язання щодо запровадження системи технічного регулювання та захисту прав споживачів відповідно до сучасних міжнародних вимог. Ці зобов'язання конкретизовані в Плані дій Україна - ЄС та у програмі врегулювання митних та немитних бар'єрів на аграрному та харчовому ринках, у процесі вступу України до СОТ та запровадження європейських вимог до ринкового регулювання [1,2,4]. Згідно з прийнятими зобов'язаннями, в Україні повинні бути створені нові системи регулювання аграрно-харчового ринку, які максимально відповідатимуть Європейським вимогам до менеджменту якості та безпечності харчової продукції, й узгоджуватимуться з глобальними програмами ФАО за галузевими аспектами глобальної харчової безпеки та збереження біорізномайття.

Аналіз останніх досліджень. Одним з шляхів підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору України є покращення якості сільськогосподарської продукції, а саме: формування національних підходів до нових стандартів якості; розуміння якості сільськогосподарської продукції в контексті відновлення і подальшого збереження сталого стану довкілля, відстеження впливу на стан людини і навколишнього середовища з боку генетично модифікованих культур; вирішення проблем споживання тваринницької продукції, виробленої при активному застосуванні стимуляторів росту та інших добавок, що суттєво впливають на стан екології в процесі подальшого перероблення відходів виробництва[4, 7].

В умовах стабільного збільшення використання різних "досягнень" хімічних, генетичних і інших технологій, що здешевлюють витрати, не менш стабільно нарастають навантаження на людський організм. Для України надзвичайно важлива і необхідна розробка нових стандартів якості на продовольчі товари, які відповідають вимогам СОТ, вдосконалення екологічних, ветеринарно-санітарних та карантинних вимог, встановлення досить жорстких обмежень на імпорт трансгенної й інших видів продукції, заборонених до ввезення згідно з вітчизняним законодавством. Реалізація такої концепції матиме, як результат, зростання конкурентоспроможності вітчизняних продовольчих товарів на внутрішньому ринку і покращення стану здоров'я й працездатності громадян, що спонукатиме населення до вживання в їжу продуктів вищої якості [6-9].

Останніми роками в Україні значно зменшився державний перелік обов'язкової сертифікації продукції і ми наближаємося до міжнародної практики, згідно якої, відповідальність за якісні показники продукції лягає на виробника, що діє в полі спеціальних систем контролю: не лише державного, а й внутрішньо-корпоративного, у рамках галузевих асоціацій, що відповідають за доступ окремих виробників на ринок лише після виконання серйозного комплексу корпоративних стандартів і правил [5,6,7,10]. Звичайно ж, певний контроль здійснюється, але темпи зростання використання згаданих "нововведень" технічного прогресу серйозно випереджають фінансові можливості контролюючих структур в нашій країні, особливо в регіонах.

Передусім, це дефіцит контролюючої апаратури на виробництві та лабораторного устаткування, що здатне було б забезпечувати необхідну точність і оперативність контролю впливу безпосередньо процесів виробництва на стан довкілля, а також застосування різних добавок, консервантів, залишків хімічних речовин і гормональних або лікарських препаратів, що використовувалися у "харчовому ланцюжку" на різних стадіях виробництва та харчової переробки і збереження продукції, а також утилізації відходів. Як наслідок – зростання захворювань у дітей, навантаження на органи дихання, травлення, кровоносну і репродуктивну системи, зниження загального тонуусу і життєвої активності у дорослих. Неминуче страждає і інтелектуальне здоров'я українців, загострюється чутливість і дратівливість внаслідок порушення течії багатьох каталітичних реакцій в організмі. Поряд з нашим суспільством страждає і уся жива природа, безперервно втрачаючи свою біологічну різноманітність і очисні властивості атмосфери і природних ресурсів.

Мета статті. Метою нашої статті є визначення деяких методологічних питань запровадження екологічного маркування продукції в Україні, зокрема в аграрно-харчових аспектах, висвітлення першочергових питань взаємного визнання сертифікатів з екологічного маркування продукції, що застосовується при подальшому виробництві в Україні чи використовується на експорт, розробка напрямів консолідації зусиль у запровадженні європейських підходів щодо підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки

України відповідно до вимог СОТ, актуальних питань інституційного забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Оцінка відповідності в Україні на сучасному європейському рівні розпочинається з введення вимог Технічного регламенту з екологічного маркування (далі по тексту – Технічного регламенту), що був затверджений Постановою КМУ від 18 травня в 2011 р. N 529 і містить переглянуті європейські вимоги екомаркування, прийняті на основі керівного європейського акту за цим напрямом: Regulation (EC) No 66/2010 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009. При цьому, відповідно до європейської практики, експертний/інспекційний аудит і консалтингові послуги, з метою уникнення навіть непрямого впливу людського чинника на процес ухвалення рішення про відповідність отриманого продукту системам стандартів, здійснюється різними органами [3].

Передбачена Технічним регламентом підготовка до запровадження пріоритетності екологічно маркованої продукції в тендерних закупівлях, й одночасно переважної підтримки з державних фондів виробників дістало у всьому світі назву "зеленої економіки", що сформувала в розвинених країнах нову громадську парадигму "сталого розвитку" ще на початку 90-х років. Мислячі люди усіх країн, за наростаючої підтримки урядів та міжнародних програм, почали об'єднуватися в різних напрямках виробництва і споживання "зеленої" продукції, що містить значно мінімізовані, порівняно з аналогічними продуктами однієї товарної групи, кількості небезпечних для біологічних організмів хімічних та генетично модифікованих речовин.

Розглянемо основні характерні риси процесів розгортання "зеленої економіки". Найбільш популярним в усіх відношеннях стала течія виробництва «органічних» продуктів харчування, загальновідомих у світі як «organic food». При їх виробництві, під найсуворішим інспекційним контролем заборонено використання хімічних лікарських речовин (у т.ч. лікарських препаратів з хімічними або гормональними складовими, а також антибіотиками), а використання ґрунтів та пасовищ після традиційних для 2-ої половини 20-го сторіччя хімізованих технологій дозволяється щонайменше після 2-річного "карантину". Ще однією важливою рисою такої продукції є використання системи повного "рециклінгу", тобто повного обертання усіх відходів самого продукту або упаковки на всіх стадіях виробництва, а також подальшого використання споживачами.

"Зелена" революція повинна супроводжуватись новим рівнем осмислення дії технологій на людину і довкілля, розвитком нових систем контролю і одночасно стимулювати підготовку фахівців-технологів і екологів з новою якістю мислення. Більшість розвинених країн світу розробляє програми значної фінансової підтримки виробників такої продукції, оголосивши максимальну екологізацію виробництв однією з ключових ознак інноваційного розвитку суспільства. Більшість країн ЄС надають перевагу використанню бюджетних коштів переважно для закупівель таких продукції і послуг, які мають "зелене" маркування.

В той же час, щоб уникнути фальсифікації в таких серйозних напрямках фінансової підтримки, бізнес-асоціаціями всього світу спільно з вченими різного профілю, проводяться колосальні роботи з розробки сучасних систем контролю, відповідних стандартів і правил - кількість відповідних нормативних документів в сумі для різних країн сьогодні вже наближається до 50 тис. і постійно зростає. Для спрощення торгових процесів між представниками різних країн проводяться роботи з проведення паралельних випробувань і взаємного визнання "зелених" сертифікатів відповідності, які в нашій країні, на жаль, знаходилися до останнього часу в зародковій стадії.

Сьогодні застосування екомаркування засвідчує найвищий рівень прозорості і екологічності виробничих процесів за всіма стадіями "життєвого циклу" продукції (сировина - виробництво - перевезення - переробка - зберігання - постачання - експлуатація - утилізація, відносно усіх частин біосфери). Цей процес охоплює усі світові ринки, паралельно включаючи в себе показники максимальної "дружності" процесів виробництва і надання послуг до відновлення і збереження біорізноманітності природного середовища в кожному географічному регіоні. З розширенням "зеленого" туризму посилюється контроль і за браконьєрством, зростає контроль добровільних еко-інспекторів за несанкціонованими будівлями і хижацьким відношенням до освоєння природних ресурсів.

Виділяються 2 напрями державної фінансової підтримки розвитку «зеленої економіки»: субсидування(безповоротне) програм відновлення природних ресурсів і розширення екологічних виробництв - цим критеріям повинні відповідати і усі державні інноваційні програми, а також "зелені держзакупівлі". Поняття "Зелені державні закупівлі" визначене в Повідомленні ЄС 2008 року(SOM(2008) 400) як "процес, при якому державні органи прагнуть закуповувати товари, послуги і роботи з мінімальною дією на довкілля упродовж усього їх життєвого циклу порівняно з іншими товарами, послугами і продукцією такого ж функціонального типу, які могли б бути закуплені". Першочергово такими програмами були охоплені напрями громадського транспорту, будівництва, охорони здоров'я, освіти і виховання дітей. На формування і реалізацію парадигми "стабільного розвитку" в період 2007-2013 рр. ЄС виділений бюджет €308 млрд.

Досвід багатьох країн показує, що у витратах на внутрішню підтримку зростає частка заходів "зеленої економіки". За даними Секретаріату СОТ, все більше країн віддають перевагу цим заходам, які практично не впливають на розширення аграрного виробництва, проте сприяють поліпшенню умов функціонування аграрного сектора. Тому для України було б доцільним збільшувати фінансування саме зазначених заходів.

Знак екологічного маркування на продукті - пряме свідоцтво якісних перевагах продукції і демонстрація того, що можливий негативний вплив продукту є мінімальним(як на стан здоров'я людини, так і на довкілля). Цей напрям формує нові важливі тенденції підвищення ефективності і прозорості державних тендерних закупівель і стратегічних інвестицій, у т.ч. і програм

"зеленої" енергетики. Створений при цьому Орган сертифікації, що надає виробникові права на використання екологічного маркування впродовж певного періоду часу, повинен відповідати вимогам міжнародного стандарту ISO/IEC Guide 65 "Загальні вимоги відносно органів, які керують системою сертифікації продукції"(ДСТУ ISO 45011), і одночасно повною мірою володіти інструментами менеджменту процесів і екоаудиту міжнародного рівня. Побудова програми втілення процесу відбувається при активному обговоренні з громадськими і підприємницькими структурами.

Враховуючи той факт, що на ринках України ряд організацій пропонує послуги з екомаркування, що не відповідають європейським критеріям і вимогам Технічного регламенту, нова система працює над міжнародною реєстрацією і впровадженням знаку екомаркування з використанням сучасних засобів захисту інформації, що дозволяють відстежувати як його достовірність, так і походження компонентів продукції на будь-якій стадії виробництва або в логістичному ланцюжку.

Побудова процесу екомаркування здійснюється під контролем Робочої групи Мінприроди на базі Державного підприємства, що створюється в процесі реформування системи управління галуззю з урахуванням європейських рекомендацій і кращої світової практики.

Відтепер Технічний регламент Міністерства екології і природних ресурсів встановлює вимоги відносно надання і застосування екологічного маркування в Україні, вказує органи екологічного маркування, регламентує процедуру розробки, перегляду і впровадження екологічних критеріїв. Це забезпечить правдиву, прозору і доступну систему інформування споживача про екологічні характеристики товарів і послуг, представлених на ринку України.

Відповідно до вимог Європейського законодавства, для уніфікації діяльності при запровадженні екомаркування першим кроком має бути створення національної системи ефективного запровадження загальних принципів та вимог сучасного законодавства щодо харчових продуктів. Необхідним науковим підґрунтям визначається встановлення процедур у галузі безпеки харчових продуктів. Оперативне науково-методичне забезпечення такої системи повинно здійснюватись шляхом невідкладного створення та міжнародної акредитації *Національного Повноважного (Компетентного) Органу з безпечності кормової та харчової продукції*, за національними зобов'язаннями по СОТ.

Про утворення моделі продовольчого контролю за зразками Євросоюзу 8 січня 2012 року повідомив Голова Держветфітослужби України Іван Бісюк [11]. Але слід зазначити, що питання щодо необхідності створення *Національного Повноважного (Компетентного) Органу з безпечності кормової та харчової продукції* за національними зобов'язаннями по СОТ, наукові підходи, модель цього органу та його правове забезпечення піднімалось раніше у наших статтях [6,8,9].

Створення такого Органу визначається як первинне стратегічне питання для усіх країн, що пов'язані з Європейськими ринками аграрно-харчової продукції,

за процедурами, визначеними Регламентом Європейського парламенту і Ради 178/2002/ЄС від 28 січня 2002 р. про встановлення загальних принципів та вимог законодавства щодо харчових продуктів, та встановлення процедур у галузі безпеки харчових продуктів. В країнах ЄС такий орган ефективно функціонує, а в країнах, що прагнуть членства в ЄС, такі органи також започатковані в рамках першочергових заходів.

Заснування Органу з кормової та харчової безпечності передбачає формування та функціонування за європейськими правилами в кожній країні відповідної структури, заснованої на виборній основі, до складу якої входять наступні *Наукові Комісії, що забезпечують новітні системи інституційного забезпечення аграрного ринку з оцінювання та організації усього комплексу управління ризиками за напрямками врегулювання ринків:*

- (a) харчових добавок, ароматизаторів, технологічних добавок і матеріалів, що вступають в контакт з харчовими продуктами (Panel on food additives, flavourings, processing aids and materials in contact with food);
- (b) біологічних факторів небезпеки (Panel on biological hazards);
- (c) добавок та продуктів або речовин, що використовують у годівлі тварин (Panel on additives and products or substances used in animal feed);
- (d) забруднюючих речовин в харчовому ланцюзі (Panel on contaminants in the food chain);
- (e) засобів захисту рослин та їхніх залишків (Panel on plant protection products and their residues);
- (f) дієтичних продуктів, дієтичного харчування та алергенів (Panel on dietetic products, nutrition and allergies);
- (g) генетично модифікованих організмів (Panel on genetically modified organisms);
- (h) здоров'я та благополуччя тварин (Panel on animal health and welfare);
- (i) здоров'я рослин (Panel on plant health).

Підготовка наукових кадрів для цього Органу та інспекційних структур щодо обслуговування виробництва та обігу харчових продуктів та кормів також потребує розроблення цілісного комплексу консалтингових програм та їх інтенсивного запровадження в національному й регіональному аспектах.

Висновки.

1. Проведення міжнародної реєстрації і впровадження знаку екомаркування відповідно до європейських критеріїв і вимог Технічного регламенту на основі використання сучасних засобів захисту інформації, дозволить відстежувати достовірність і походження компонентів продукції на будь-якій стадії виробництва або в логістичному ланцюжку. Технічний регламент Міністерства екології і природних ресурсів встановлює вимоги відносно надання і застосування екологічного маркування в Україні, вказує органи екологічного маркування, регламентує процедуру розробки, перегляду і впровадження екологічних критеріїв. Це забезпечить правдиву, прозору і доступну систему інформування споживача про екологічні характеристики товарів і послуг, представлених на ринку України.

2. Для ефективного подолання визначеної проблематики створити координаційну структуру з забезпечення належного виробництва продукції аграрного сектору, шляхом заснування та міжнародної акредитації Національного Повноважного (Компетентного) Органу з безпечності кормової та харчової продукції. Впровадження системної методології регуляторного забезпечення через Національний Повноважний (Компетентний) Орган сприятиме покращенню інформаційного обміну, встановленню спільних міжнародних підходів до систем моніторингу та оцінювання агроекологічних ризиків, а також взаємодії з загальними програмами порятунку біологічного різномайття природи. Діяльність цього Органу, за кращою європейською практикою, покликана сприяти цілісному підвищенню культури людства та впливати на його прогрес без ушкоджень для довкілля, формувати широкий спектр нових професій; у вузькому розумінні ця проблема порушує питання міжнародної взаємодії стосовно інноваційних підходів до біологічного життєзабезпечення людини в умовах глобальних агроекологічних перетворень.

Література

1. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава. Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки / Комітет з економічних реформ при Президентові України. – К., 2010. – 87 с.
2. Указ Президента України № 504/2011 « Про Національний план дій на 2011 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава».
3. Технічний регламент з екологічного маркування / Постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2011 року № 529 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/529-2011>.
4. Інструмент Європейського сусідства і партнерства – нові можливості для України / Ред. Н. Андрусевич. – Львів: Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля», 2008. – 160 с.
5. Андрієвський В.Є., Кобута І.В., Сеперович Н.В., Протченко О.О. Державна підтримка галузі тваринництва відповідно до вимог СОТ // Науково-практичний збірник «Посібник українського хлібороба». – Київ, 2008. – С.274-289.
6. Волівач В.О., Козловська М.В., Кравченко О.І. До питання формування системи біоекономіки України // Науково-практичний журнал Інституту розвитку аграрних ринків «Теорія і практика ринків». – №1. – 2011. – С.64-67.
7. Гуменний В.Д., Козловська М.В., Кравченко О.І. Методологія формування національної системи виробничого та ринкового контролю якості продукції тваринництва й збереження біологічного різноманіття в умовах СОТ // Науково-технічний бюлетень №102/Інститут тваринництва УААН. – Х., 2010. – С.262-268.
8. Козловська М.В., Кравченко О.І., Гетья А.А. Запровадження досвіду країн – членів СОТ при формуванні національної системи електронних реєстрів у товарному та племінному тваринництві // Міжнародний тематичний науковий збірник „Свинарство”. – Вип.58. – 2010. – С.95-201.

9. Кравченко О.І., Павлів О.В., Козловська М.В. Заснування інноваційної платформи біоекономіки в аграрному секторі за умов євроінтеграції // Таврійський науковий вісник. – Вип. 76, ч.2. – С. 319-325.

10. Тарарико А.Г. Экотовары – сертификация и маркировка// Вестник экологической безопасности. – 2012. - №3 – С.44-47.

11. Україна запроваджує модель ЄС у контролі за безпечністю та якістю харчової продукції [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://5.ua/newsline/184/0/86175/>.

Рецензент – д.с.-г.н., професор Параняк Р.П.